

A legjobb fegyver a nyilvánosság

Beszélgetés Kállai Ernő kisebbségi ombudsmannal

Fotó: Pozsonyi Zita

Amikor néhány hónappal ezelőtt elfoglalta a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának székét, néhány hétig még elődje, Kaltenbach Jenő meglehetősen keserű búcsúnyilatkozataival volt tele a média. Kállai Ernőtől ezért mindjárt mindenki azt kérte, hogy ezekhez képest határozza meg magát és céljait. Eltelt azonban néhány hónap, és reméljük, most már sokakat inkább az érdekel, ami a valódi kérdés: kicsoda Kállai Ernő, és milyen célokért, milyen elvek mentén látott munkához.

Kállai Ernő harminchét éves jogász, történelem szakos tanár, az Apor Vilmos Katolikus Főiskola intézetvezető docense, az MTA Kisebbségkutató Intézetének tudományos kutatója. Oklevelet szerzett újságíróként és rádiós hírszerkesztőként is. Tagja a Magyar Jogász Egyletnek, a Magyar Szociológiai Társaságnak, a Magyar Politikatudományi Társaságnak és a Magyar Néprajzi Társaságnak.

– Úgy tűnik, mintha még most sem tekintené befejezettnek a tanulmányait. Jelenleg éppen PhD-jelölt a Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolán, témáját a jogelméletből és a jogszociológiából vette. Milyen családi háttérrel, milyen tervekkel indult neki az életnek?

– Ha azt kérdezné, hogy egész eddigi életemben ombudsmannak készültem-e, természetesen nemmel válaszolnék. Zeneész roma családból jöttem, apám zongoraművész. Engem a klasszikus zene érdekelt, konzervatóriumba jártam, és persze művészként világhírű akartam lenni. Szerintem ez természetes: aki nem ilyen célokkal indul, annak még arra sincs reménye, hogy a középzszerűséget elérje. Aztán két sikertelen zeneakadémiai felvételi után bedobtam a törülközőt. Persze, utólag már látom: olyan voltam, mint egy operetszínházi naiva. Azt hittem, annyi elég, hogy tehetséges az ember, és máris zsebretejt kézzel, fűtyörészeve beszélhat a főkapun... Elkézdtem zeneiskolában tanítani, apám pedig arra ösztönzött, hogy szerezzek diplomát. Mivel a történelem már régóta érdekelt, az egri tanárképző főiskolán a történelem–ének szakra mentem. Eleinte pokoli nehéz volt, mert az agyam teljesen a zenére volt beállítva, de mivel mindent csak alaposan és rendszeresen szeretek csinálni, ezzel a felfogással mentem neki a történelemtudománynak is. Szerencsére nagyon gyors felfogásom volt, iszonyatos mennyiségű információt, adatot, összefüggést voltam képes befogadni és feldolgozni. A társadalom működése volt az, ami rendkívüli módon érdekelt. Volt egy pont, amikor már tisztán úgy láttam, hogy átfordult az érdeklődésem a társadalomtudományokra. Az egri főiskolán az oktatók nagyon biztattak, ösztönöztek, hogy végezzem el az egyetemi történelem szakot, én meg – hős huszár – feljöttem Pestre.

– Hogyan sikerült a „hős huszárnak” bevennie ezt a várat?

– Mi tagadás, nem ment nehezen. Ami négy évnyi anyagot meg kellett tanulni, az megvolt másfél év alatt... Tanultam aztán még szociológiát és politológiát, majd elvégeztem a jogi kart is. Közben végig dolgoztam: Újpesten tanítottam, de írtam is, újságírást tanultam. Szakadatlan pendlítés volt az életem Újpest és a város más részei között. A történelmen belül különösen az eszmétörténet érdekelt nagyon, de addigra már láttam: telített pálya ez. Az újságírás meg azért nem volt nekem való, mert a gyakornoki éveket nem tudtam volna kibekkelni biztos anyagi háttér híján.

Elmentem kollégiumi nevelőtanárnak, és részt vettem egy vitán. Fel is szólaltam, olyasmiről beszéltem, hogy miért nem engedik a fiatalokat, hogy megmutassák, mire képesek. No, ez a hozzászólás volt az én életemben a „Vitray sámlíja”: ráálltam, hogy észrevegyenek. Így is történt, mert Kemény István odahívott, felírta a nevemet, és néhány hónap múlva felhívott. „Na, fiatalember, most kiderülhet, hogy csak dumálni tud-e, vagy dolgozni is” – mondta, és hívott az MTA akkor indult, hároméves kisebbségkutató programjához a Történettudományi Intézetbe. Ebből aztán 2001-ben önálló intézet lett, amelyben a romológiai kutatócsoportot vezetem. Úgy csúfoltak minket, hogy: „az Uri utcai kisebbségkutatók”...

– ...ami arra utal, mintha szobatudósok lettek volna...

– ...pedig nem így volt, mert jártuk az országot, és gyakorlati kutatásokat végeztünk, a roma vállalkozók és a cigányzenészek múltjától és jelenétől kezdve számos témában. Közben voltam ügyvéd mellett gyakornok is, de a tüzkereztségen igazán akkor estem át, amikor a kilencvenes évek végén azt vizsgáltam: hogyan történhetett, hogy Tiszavasváriban külön ballagást szerveztek a roma gyerekeknek. Úgy is mondhatom, hogy akkor tanultam meg a gyakorlati szakmát. Sokat dolgoztam szakértőként is, és Vácott meg Miskolcon leendő tanítókat tanítottam. Izgultam: vajon megértik-e, igazából miről is beszélnek? Látják-e a leendő tanítók a romakérdés alapjait? Tömegesen jártak a romológiaóráimra, ahol végigbeszéltem egy felületet. Megértették, miről beszélek: egy hallgatóm mesélte, hogy a buszon erről a témáról olvasott, egy cigány asszony ezt látva megszólította, és végigbeszélgették az utat, ami heurisztikus élményt jelentett a számára. Az én számomra meg nagyon fontos visszajelzés volt. Arról szólt: nem kell mindenkinek mindenkit szeretnie, de nagyon fontos, hogy ráhangolódjunk a témára, hogy motiválttá váljunk. Lehet, patetikus, amit mondom, de azt gondolom: ha egy emberre hatni tudunk, hogy kevésbé legyen előítéletes, már megmentettünk egy lelkét.

– Az eddigi demokratikus kormányok programjaiban mindig szerepelt a romapolitika, de nagy előrelépés nem történt. Sőt...

– Bizony, így van. Azt tudom mondani: bárki volt is kormányon, egyikük sem bánt a romákkal kesztyűs kézzel. Hiába születtek közeptávi intézkedési csomagok, ezek keretében egységesen nem csináltak semmit, csak ide-oda pakolták a témát, egyik tárcától a másikig.

– Pedig időnként lehetett hallani a telepkek felszámolásáról, hagyományörző kulturális programokról, más egybeekről...

– Időnként igen. Csak közben a filozófiai kiindulás maradt változatlan, ennek pedig az a lényege, hogy a romakérdés: szociális probléma. Pedig korántsem az. Hiába szerveztek a szaktárcák a

hozzájuk leosztott pénzekből mindenféle roma programokat, hiába mentek ki a milliárdok. Komplex kérdésről van szó, a romákat egy-egy ponton nem lehet kihúzni a bajból. Hiába számolják fel a telepet, és építenek nekik lakást: ha nincs munkájuk, nem tudják fenntartani. Hiába kapnak munkát a szomszéd településen, ha nincs pénzük, hogy oda bebusozzanak. Ezért azt mondom: amíg nem valósul meg a feladatok és a források koncentrációja, addig ezen a területen előrelépés nem várható.

– *Eközben tanúi lehetünk annak a világlejenségnek, hogy nemzedékek nőnek fel szociális segélyből. Gyerekek, akik azt a mintát látják, hogy a szülők nem járnak munkába.*

– Segélyből élni: valóban világlejenség. Ez hatványozódik a romák esetében, mert a rossz minőségű tudással, amelyet az iskolában szereznek, még csak esélyük sincs egy piacképes szakmát megtanulni. Tartósan munkanélkülivé válnak, ennek pedig személyiségromboló hatásai vannak. Így kerülnek a társadalmi kirekesztés ördögi körébe, ahonnan alig van kiút: aki stigmatizálttá válik, annak az átlagosnál jóval nehezebb visszaküzdenie magát a többség által elvárt társadalmi szintre.

– *Mi tartozik ehhez az elvárt társadalmi szinthez?*

– Például az, hogy az illetőnek legyen jövedelme, és nyugodtan tudja nézni az esti sorozatokat a tévében. Ez az alsó középosztály szintje, és aki nagynehezen elérte, az retteg, hogy elveszti a munkáját, és lejjebb csúszik. Egyébként az egész magyar közoktatás is

erre a bizonyos alsó középosztályi szintre alapoz: azt tételezi fel, hogy van otthon olyan családtag, aki segíteni tud a gyerekeknek a tanulásban. Megmagyarázza, amit a kisdiák nem értett meg az órán. Annak a gyerekeknek, akinek ennél rosszabbak a feltételei, már születésekor eldőlt a sorsa. Olyan munkát kap, ami épp akad, ha akad egyáltalán, valahol a jövedelmi skála alján. 1993-ban, amikor Magyarországon a legmagasabb volt a munkanélküliség, az állástalanok egyharmada cigány volt.

– *Mert a rendszerváltás első éveiben több mint egymillió munkahely szűnt meg az országban, elsősorban a segédmunkák.*

– Ez így van, ezért volt, hogy a cigányok kétharmada veszítette el a megélhetését abban az időben. Ezeknek az embereknek a nagy része máig képtelen arra, hogy visszakapaszkodjon munkaerőpiacra. De a cigányság csak egy abból a tizenhárom kisebbségből, amelyeknek az ügyeiben eljárók.

– *Ez mit jelent a gyakorlatban?*

– Nincs nálam semmiféle „kasszakulcs”. Pénzt nem tudok adni. Az a dolgom, hogy figyelemmel kísérjem az ügyeket, és lépéseket tegyek, amint jogsértést tapasztalok. Eljárók például iskola-ügyekben. A csörögi iskolabezárás elleni fellépésem után nagyon felpörögtek a dolgok, de muszáj volt kiabálni, még akkor is, ha pontosan tudtam, hogy ennek nem mindenki örül. Nem tudom elviselni a lelketlenséget és a közömbösséget: aki állami tisztviselő, az nem diszkriminálhat. Ha mégis előfordul ilyesmi, akkor nulla

toleranciával kell fellépni ellene! Hozzám tartoznak a terület nagy ügyei is, mint a kisebbségek parlamenti képviselete – ennek nagy szószólója vagyok –, de a kisebbségi önkormányzatok finanszírozási ügyei is, ezekben is fellepek, ha szükséges. A vizsgálatok nyomán ajánlásokat, kezdeményezéseket fogalmazok meg. Az én legjobb fegyverem a nyilvánosság.

– *Ezt használta a nagy port kavart nyírmihálydi ügyben, amelyben a higiénia hiánya vezetett tömeges fertőzésekhez?*

– Ebből a székéből nem tudom megoldani a problémákat, de arra rá tudok, és rá is kell világitani, hogy ebben az esetben nagyon sok mulasztás történt. Több ez, mint egyszerű „budi-ügy”. A faluban egy egész népcsoportot aláztak meg, miközben bennem felmerült egy csomó kérdés. Például: hogyhogya nem derült fény a higiéniai problémákra korábban? Mit csinált ott a védőnő, miért nem jelzett a szociális jelzőrendszer? Mit tett az önkormányzat, hogy normális mederbe kerüljenek a dolgok? Ma már teljesen nyilvánvaló, hogy a szocializációnak az óvodában kell kezdődnie.

Kállai Ernő magyar nyelvű publikációiból

Helyi cigány kisebbségi önkormányzatok
Magyarországon – Gondolat Kiadói Kör, 2005

Szerkesztett kötetek:

Cigánynak lenni Magyarországon, 2000

Változások, ígéreték és a várakozások éve,
2003

A magyarországi cigány népesség helyzete a
21. század elején. Kutatási gyorsjelentés, 2003

Látványpolitika és megtorpanás, 2004

Átszervezések kora, 2004

Helybenjárás, 2005

Ahhoz kell például többlettámogatás, hogy fel tudjanak venni egy szociális munkást, akinek az a dolga, hogy figyelemmel kísérje: a gyerek miért nem jött iskolába? Beteg? Nincsen cipője? Vagy csak egyszerűen arról van szó, hogy a család nem tartja fontosnak az iskolába járást? Akkor győzze meg a szülőket, beszélgesse sokat velük! Ha mindezt nem tesszük, az a gyerek ugyanilyen szülővé válik, mire felnő. Márpedig, sajnos, a szép eszmék felröppennek, aztán elsikkadnak nálunk. Ez történt a gyermekszegénység elleni programmal is.

– *Tehát a pénzt és az akaratot hiányolja?*

– Igen, méghozzá sok ügyben. Lehetne jóval hatékonyabb a kisebbségek támogatása, hogy képesek legyenek megőrizni a német, a horvát, a szerb kulturális identitásukat, kulturális sokszínűségüket. A rendezvények helyiségbérének kifizetésénél sokkal többet ér és jelent ez. Csak politikai döntéseknek kell kijelölniük a prioritásokat. El kell dönteni, mi fontos nekünk, és miért. A kisebbségek parlamenti képviseletén tizenöt éve vajudunk, variálunk. Pedig történelmi tett lenne, ha megvalósulna. Nagyon jó volna, ha sikerülne dűlőre jutni. Most csak toldozás van, én meg áttörést szeretnék. Nem bírom a dolgok hosszas lebegtetését. Addig is büszke vagyok minden kicsi eredményre: egy német közgyűjtemény, vagy egy szlovák tájház megmentésére.

– *Azt mondta a beszélgetés elején, hogy nem ombudsmannak készült. Megbízatása elején jár, mégis megkérdezem: arra vajon készül-e, mivel foglalkozik majd, ha lejár ez a hat esztendő?*

– Már szó volt róla: még nem hagytam abba a tanulást. Ezt a szemléletet otthonról hoztam: apám még negyvenévesen is jelentkezett a jogi egyetemre. A húgom is tanár, több diplomát szerzett. A feleségem most doktorál szociológiából. A megszerzett tudás birtokában én úgy vagyok a dologgal, hogy tudom: sosem lesz belőlem gazdag ember, de nyugodt vagyok, mert nekem az okoz örömet, ha valamit tenni tudok. Például a Rajkó Zenekar megmentéséért, a cigányzene utolsó utánpótlás-nevelédjéért: pár tízmillió kellett hozzá. Közvetlenül tudtam tárgyalni ebben az ügyben. Tiszteességgel, a legjobb tudásom szerint végzem a munkámat, és nincsenek megfontolásaim: vajon mi lesz hat év múlva. Ez hozzátartozik a demokrácia lényegéhez: az embert kinevezik, s amikor a megbízatása letelik, tudni kell máshol folytatni. Persze jó, ha valakinek van hátszaga, de nyilvánvalóan mindenki látja: mit tesz le az ember az asztalra hat év alatt egy ilyen felelősségteljes poszton. Gondolom, tovább tanítok és kutatok majd. De most még az út elején járok. Örülök a megbízatásnak; megtiszteltetésnek, és egy kicsit ajándéknak veszem. Teljes erőmből dolgozom: hiszen soha nem tudtam valamit kicsit csinálni. Lehet, hogy nem véletlenül hívnak hajcsárnak a kollégáim?...

Varga Zsuzsa